

A regionalizmus kérdése Romániában

1. A román modernizációs kísérletek, a román nacionalizmus és a román nemzetállam kialakulása

A Kárpátokon túli románoknak a nyugat-európai világhoz való csatlakozása magyar és lengyel közvetítéssel tulajdonképpen már a 14. században megkezdődött. Az akkoriban épült moldvai és havasalföldi kolostorok falfestményei a vajdákat korabeli lovagi öltözetben és koronával ábrázolják. "Valóban, a Curtea de Argesen (Árgyás), az első havasalföldi vajdák székhelyén és a Baián (Moldvabányán) és Suceaván, Moldva első fővárosaiban végzett régészeti ásatások bizonyítják, hogy az anyagi jellegű civilizáció szempontjából a bojárság sokkal közelebb állott Budához és Krakkóhoz, mint Konstantinápolyhoz. Magyarország és Lengyelország a 14–15. század románjai számára sokkal ismerősebb volt, mint a távoli Bizánc, amellyel egyébként semmiféle közvetlen kapcsolatuk sem volt"¹ – írja erről a korszakról Vlad Georgescu történész. A bojárság amelynek hatalma, akárcsak a nyugati nemességé, a földbirtok feletti magántulajdonra épült elkeseredett küzdelmet folytatott azért, hogy az uralkodóval szemben ugyanazt a státust vívja ki magának, amelynek a korabeli magyar és lengyel nemesség örvendett. A román történészek általában elítélik a bojárságnak ezt a törekvését, hiszen a feudális szétdaraboltság gyengítette az állam ütőképességét, amelyre a török elleni harcokban nagy szükség lett volna.

A mohácsi ütközetnek nemcsak Magyarország számára voltak gyászos következményei. A középkori magyar állam széthullása a román fejedelemségek esetében a török uralom véglegesülését jelentette. A Lengyel Királyság részéről nem számíhattak számottevő segítségre, mert a lengyel nemesi republika a törökkel való megegyezésre törekedett. Egy ideig még megmaradtak nyugati–keleti vegyes társadalmi képződmények (még kísérletek is történtek latin nyelvű iskolák létesítésére is), de a 18. század első két évtizede után bekövetkező "fanarióta"² uralom végérvényesen felszámolta ezeket. A politikai intézmények teljesen törökös, a kulturális intézmények görögös jellegűekké váltak, a földbirtok feletti tulajdonjog bizonytalanná vált. A kiváltságait a földtulajdonra alapozó bojárság mellett megjelent a "hivatali" bojárság (az államapparátusban betöltött funkciója alapján), majd Constantin Mavrocordat "reformja" (1739) után a bojári rang már sem a földtulajdontól, sem a hivataltól, hanem pusztán az uralkodó (megvásárolt) jóindulatától függött³.

A Kárpátokon túli románoknak újabb Nyugat-Európa felé való tájékozódására a 19. század negyedik évtizedében került sor. Az 1829-i drinápolyi orosz–török békeszerződés megkötése után Havasalföld és Moldva továbbra is a Magas Porta szuverenitása alatt maradt, de úgy, hogy Oroszország "védnökséget" gyakorolt fölöttük (ez gyakorlatilag orosz megszállást jelentett). Ettől kezdve megszűnt Törökország kereskedelmi monopóliuma a két román országban, a két román fejedelemség legfontosabb exporttermékeit (gabona, szarvasmarha, fűrészáru, méz, viasz, bőr stb.) már a Török Birodalmon kívülre is ki lehetett szállítani. Ennek következtében fejlődésnek indult az árutermelés és a kereskedelem, meggyorsult az urbanizáció, kialakult egyféle hazai polgárság, amely azonban etnikai (többnyire nem román volt), társadalmi származását, funkcióját és öntudatának fokát tekintve nem téveszthető össze a nyugat-európai államok polgárságával. Az orosz helytartó mindkét román állam számára kidolgoztatott egy alkotmányt, amelyet "Szervezeti Statútumnak" (Regulamentul Organic) neveztek, amely lehetővé tette az alkalmazkodást az új körülményekhez.

A megváltozott körülmények lehetővé tették, hogy a fiatal bojárok egy része utazni kezdjen. Először a Habsburg Birodalomba, később a német államokba, majd Franciaországba is. Hazatérve igyekeztek meghonosítani azokat a szokásokat, gondolatokat, majd intézményeket is, amelyekkel nyugati utazásaik során ismerkedtek meg. Nyugati utazásaiknak (és nem utolsósorban az oroszok iránt táplált ellenszenvüknek) köszönhető, hogy nem az oroszok által közvetített porosz jellegű, hanem a francia, belga modellek felé tájékozódtak. A modernizálódás tehát a román országokban is nem alulról felfelé, hanem felülről lefelé történt de nagyon gyorsan. A fejedelemségek románjai egyfajta kevert írásmód után 1860-ban a cirill írásról hivatalosan is áttértek a latin betűs írásra, 1860–1870 között pedig a fiatal román állam szinte mindent átvett, amit a nyugat-európai intézmény- és törvényhozói rendszerből át lehetett venni: alkotmányt, parlamentet, felelős kormányt, törvénykönyveket, egyetemet, akadémiát stb.⁴ Az eredmények azonban sokszor rendkívül torzra sikerültek. A társadalmat alkotó emberek mentalitása alig változott.

Ebben a korszakban alakult át a román etnikai tudat román nemzeti öntudattá. Kialakulásában döntő szerepet játszott az eredet és a kontinuitás mítosza, amely mítoszok azokra a kétségbevonhatatlan tényekre épültek, hogy a román nyelv neolatin nyelv, és a románok a hajdani Dacia területén, illetve a Daciával szomszédos területeken laknak. Ezek a mítoszok többször is módosultak a történelem során, pl. az eredet mítosza a tiszta római származás hirdetésétől eljutott a tiszta dák származás megfogalmazásáig⁵. Nem kívánjuk itt ismertetni az ezzel a kérdéssel foglalkozó könyvtárnyi irodalmat. Végző soron teljes bizonyossággal sem igazolni, sem cáfolni nem lehet ezeket az elméleteket, legfeljebb azoknak a történészeknek az érveit, akik a kidolgozásukban közreműködtek. A román történészek túlnyomó többsége szerint már a 9. század előtt is léteztek román "államok" a hajdani Dácia területén és ennek bizonyítása érdekében elsősorban Anonymusra hivatkoznak. Tény azonban az, hogy a román, illetve a havasalföldi és moldvai történelmi emlékezet, vagyis az első ósláv⁶, illetve román nyelvű krónikák emlékezte még az eredetmítoszokban is mindössze a 13–14. századig nyúlik vissza, és szinte valamennyiben szerepel a "bejövétel" – románul "descălecat" ("lóról való leszállás") motívuma. A folklórban sem találhatóak olyan elemek, amelyekből a római-dák eredetre vagy a kontinuitásra következtethetnénk. Mind az írásbeliség, mind a folklór (és a toponímia és a nyelvtörténet) balkáni eredetre utalnak. A magyar történészek többnyire a "migrációs" elméletet (a románok ősei a Dunától délre eső területekről jöttek) tartják valószínűbbnek.

A nemzeti öntudat kialakulásával egy időben alakult ki a "nemzetállam-építő" nacionalizmus is, amely elsősorban a román "nemzeti egység" mítoszára épült. Eszerint a "nemzeti" tudat már a középkorban (vagy még hamarabb) kialakult a románoknál, és a "nemzeti egység" első megteremtője Vitéz Mihály fejedelem volt 1599-ben. A román nacionalizmus célja az egységes román nemzetállam (a havasalföldi, a moldovai, az erdélyi és esetleg a Dunától délre élő románok állama) volt. Mivel a létrehozandó nemzetállamba olyan területeket is bele akartak építeni, amelyek más országok területéhez tartoztak, a román nacionalizmus megteremtette a klasszikus "ellenségképeket", amelyek még ma is jellemzik a román köztudatot. A gyűlölni való legfőbb ellenség az Erdélyt "bitorló" (barbár, kegyetlen⁸, gonosz, becsstelen stb.) magyar, aztán – messzire elmaradva a magyartól a gyűlölet hőfokát tekintve – a Besszarábiát elfoglaló orosz, aztán, megint messzire elmaradva az orosz mögött, a bolgár⁹. Az agresszív nacionalizmust elsősorban nem a történészek által megírt könyvek, hanem a szépirodalmi művek egy része, a tankönyvek és a pedagógusok alakították ki, amelyek és akik a történészek "legmeredekebb" elméleteit, feltevéseit is kétségbevonhatatlan igazságokként sulykolták be az egymást követő generációk tudatába. A román nacionalizmus célja a "Nagy Egyesülés" előtt a román nemzetállam, Nagy-Románia létrehozása, 1920 után a nemzetállam

megszilárdítása, az "egységesítés". Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy Nagy-Románia területén minden olyan mentalitást, szokást, hagyományt, amelyet az ókirályságbeli mércék szerint nem tartottak eléggé "románnak", meg akartak semmisíteni. Kíméletlen harcot indítottak a legveszedelmesebb "nemzeti" ellenség, a magyar, és a legveszedelmesebb "nemzeti-társadalmi" ellenség, a zsidó ellen. Erkölcsi igazolást az etnikai alapon történő vagyionfosztásra, erőszakos asszimilációra, az állami és társadalmi intézmények kizárólagos megszállására, a brutális üldözésekre, elűldözésekre, etnikai arányok megbontására, sőt etnikai tisztogatásokra a hamis történelmi-társadalmi tudat nyújtott. Ezen érvelés szerint a magyarok és a zsidók erőszakkal, csellel, aljas fondorlatokkal elvették azt, ami a románoké volt "mióta a világ" (vagyis a dákok, de még inkább a világ kezdete óta). A románok tehát csak visszaveszik jogos tulajdonukat.

Összefoglalva: a 19. sz. második felében alakul ki a Kárpátokon túli "modern" román társadalom, amelynek két legfontosabb jellegzetessége:

1. az átvett intézményrendszer és a társadalmi valóság között tátongó szakadék ("tartalom nélküli formák", Titu Maiorescu korabeli román filozófus, irodalmi kritikus, politikus szavaival);

2. a hamis (a valós múlttal, jelennel nem egyező) történelmi-társadalmi tudat, amely a nemzetépítő nacionalizmus, majd a román nemzetállam létrehozásának, megszilárdításának szolgálatában áll.

A "tartalom nélküli formák" és a hamis tudat mindmáig a román társadalom legnagyobb megoldatlan problémái. Előbbi a két világháború között a román "demokratikus" társadalom működésképtelenségéhez, majd a királyi, vasgárdista, illetve Antonescu-féle katonai diktatúrákhoz vezetett¹⁰; utóbbi 1920 után a román nemzet megépítésének eszközéből a nemzeti elnyomás eszközüvé vált.

2. Az erdélyi románság

A középkori Erdély a maga magyar, székely és szász társadalmával szervesen beilleszkedett a nyugati világba, mivel nem egy központi elképzelést erőltettek – Budáról – rájuk, hanem mindhárom erdélyi "náció" a saját szokásjoga szerint alulról felfelé építkezett. Amennyiben Erdélyben létezett volna egy kialakult román társadalom is, a központi hatalom azt is elfogadta volna. Valószínűnek tűnik, hogy a később érkezett románok alkalmazkodtak akárcsak a bizánci birodalomon belül a már meglévő körülményekhez. Vezetőik beolvadtak a magyar nemességbe, de tömegeik fokozatosan jobbágyi sorba süllyedve megtartották nyelvüket, szokásaikat, vallásukat, mentalitásukat, és ez továbbra is a hegyeken túli testvéreikhez kötötte őket. Politikai vezetőréteg, városi lakosság nélkül egyféle vegetatív életet éltek, kívül rekedtek a nagy történéseken, nem szóltak bele az események alakításába.

A történelem során több alkalommal is kísérleteztek azzal, hogy az erdélyi románokat bevonják a kor nagy mozgalmába. A reformáció idején mind a szászok, mind a magyarok szerették volna a lutheránus, illetve a kálvinista vallásra áttéríteni őket. Hogy ez nem sikerült, a fejedelmek legalább azt szerették volna elérni, hogy az ortodox istentiszteleteken az ószláv nyelvet a román nyelvvel helyettesítsék (a reformáció szellemében). Lefordították a Biblia nagy részét román nyelvre (az egész Ószövetséget és az Újszövetség egy részét), román nyelvű nyomtatványokat adtak ki. Mindhiába. A románok ragaszkodtak a "szent" ószláv nyelvhez.

A románok ma ezeket a kísérleteket románellenes cselekedetként értékelik, amelyeknek célja a románok asszimilálása volt. Ez így nem igaz: ezek a kísérletek arra irányultak, hogy kulturálisan felemeljék az erdélyi román tömegeket (a 19. században az egész román nyelvterületen felcserélték az cirill nyelvet a románnal). Az viszont elképzelhető, hogy ez a "nyugatosítás" olyan szakadékot hozott volna létre az erdélyi és a Kárpátokon túli románság között, mint amilyen a szerbek és a horvátok között keletkezett.

Sikeresebb "nyugatosítási" kísérlet volt 1700 körül a román görög katolikus egyház létrehozása. A katolicizmus révén kialakult egy kiváltságokat élvező román értelmiségi réteg, amely főleg Nagyszombatban és Rómában tanulva elsajátította, majd lefelé közvetítette a korszerű tudományos ismereteket. A felvilágosodás szelídebb, osztrák változatának (josefinizmus) hatása már határozottan érzékelhető az erdélyi románok között.

Igen nagy szerepe volt az erdélyi románok mentalitásának megváltoztatásában az erdélyi román ortodox egyháznak is, ugyanis akárcsak a többi erdélyi egyház kialakította a maga demokratikus jellegű önkormányzatát, amelyben protestáns mintára részt vettek a világiak is. Az erdélyi ortodox egyház autonómiáját még a centralizáló magyar állam sem tudta megtörni. Mivel Magyarországon az iskolák nagy része felekezeti iskola volt, amelyeket az egyházak tartottak fenn, mivel az oktatási nyelvet és tervet a fenntartó határozta meg, mivel a tankönyveket is az iskolát fenntartó egyház készítette el, a magyar állam igen kevés befolyást tudott gyakorolni a román nyelvű iskolákra. Tehát tulajdonképpen Erdélyben létezett egyféle román önkormányzatiság¹, amelyet a magyar állam éppen saját hagyományai miatt nem tudott felszámolni. A különböző románellenes oktatási törvényekkel (amelyek közül román körökben a leghírhedtebb az úgynevezett 1907-es Apponyi-törvény) csak annyit ért el az állam, hogy bevezessék a román tannyelvű iskolákban a magyar nyelv (1876), valamint a történelem, a földrajz a számtan (!) és az alkotmánytan magyar nyelven történő oktatását. Vagyis a "hírhedt" Apponyi-törvény azt rendelte el 1907-ben, amit a román oktatási törvény (a számtan kivételével) 1999-ben anélkül, hogy a tanterveket vagy a tankönyveket a magyar közösség határozhatná meg (mint fordítva 1907-ben).

De az erdélyi románok "nyugatosításához", mentalitásuk megváltoztatásához a legnagyobb mértékben a magyar jogállamiság járult hozzá. A magyar törvények lehettek rosszak (mint pl. a hírhedt cselédtörvény), de betartásukhoz a bíróságok ragaszkodtak. Ez a csekélység mindmáig nem valósult meg Romániában. Az erdélyi románok hozzászórtak a jogi gondolkodáshoz, a magyar törvényekre támaszkodva küzdöttek az erdélyi románság jogainak kiterjesztéséért.

1920 után az ókirályságbeli politikusok az "elmagyarosítás" következményeinek tekintették és hirdették az erdélyi románok megkülönböztető sajátosságait², amelyek ellen küzdeni kell, és az erdélyi származású román értelmiségiek attól félve, hogy asszimilánsoknak nézik őket, még azt is letagadták, hogy valaha is bármiféle kapcsolatuk lett volna a magyar kultúrával. Így alakították ki azt a Romániában történész- és értelmiségi körökben általánosan elfogadott véleményt, miszerint minden olyan sajátosság, amely előnyére különbözteti meg Erdélyt az Ókirályságtól, a Habsburg-monarchiának, illetve a német hatásnak (nem az erdélyi szásznak, hanem az osztráknak) köszönhető. Az erdélyi román politikai elit ellenállását a központi államhatalomnak a magyar "veszéllyel" való riogatással sikerült megtörnie, és ez a módszer annál hatékonyabbá vált, minél inkább erősödött Magyarországon a revizionista retorika. Bár az erdélyi románság, pontosabban a Nemzeti Parasztpárt még 1931-ben közzétett egy elképzelést, amely a decentralizáció elvén alapulva a három történelmi tartomány autonómiáját törvényesítette volna az "egységes és oszthatatlan" államon belül, de mikor

kormányra került, nem hozakodott többé ezzel elő. Idézet az Indoklásból: "Mindazok, akik a 13 esztendő alatt csaknem kizárólagosan birtokolták az államhatalmat, egy percig sem gondoltak komolyan egy egészséges alkotmányos és parlamenti élet bevezetésére. Ez végső soron politikai hatalmuk elvesztését jelentette volna. Ezért az egyesülés után évekig különböző ürügyekkel elodázták az alkotmány kidolgozását, amelynek az lett volna a feladata, hogy új és tartós alapokra helyezze a területileg kiegészült román állam szervezetét. Végül is, alkotmányozó gyűlésnek kiáltva ki egy lopás, csalás és hamisítás árán megválasztott parlamentet – tehát éppen az alapvető alkotmányos elvek ellenében –, 1923-ban alkotmányt adtak ugyan az országnak, kidolgozásában azonban a liberális pártot kivéve egyetlen román párt sem vett részt. (...) De nincs az állami életnek egyetlen olyan vetülete sem, amely ne egy félelmetes káosz látványát mutatná".¹³

1948 után már a magyar revizionizmussal való riogatásra sem volt szükség, hiszen a totalitárius kommunista állam megvalósította a totális "egységet" is. A román állam gazdaságpolitikája arra irányult, hogy az ókirályságbeli románok egy részét Erdélybe irányítsa. A "beköltöztetés" különösen a Ceausescu-korszakban erősödött fel. E "beköltöztetési" politikával párhuzamosan működött a "kivándoroltatási" politika is: a román állam szabályosan "eladta" német és zsidó származású "alattvalóit", akik kivándorlásra kényszerültek, mivel nem akarták, illetve nem tudták már elviselni a kialakult körülményeket. A magyarok kivándorlásának mértékét némiképpen csökkentette az a tény, hogy az anyaország nem bátorította ezt a folyamatot.

Az erdélyi németek és zsidók kivándorlása, valamint az ókirályságbeliek bevándorlása tragikus mértékben csökkentette Erdélyben a nyugat-európai hagyományok hatóerejét, és csökkentette a hajdani Ókirályság és Erdély lakosainak a mentalitásukban megmutatkozó különbözőségét. Bár tagadhatatlan, hogy egy idő után a bevándorló ókirályságbeli románok mentalitására is hatott az őshonos erdélyiek mentalitása, ez a hatás jóval gyengébbnek bizonyult, mint a fordítottja. Mind kevesebb esélye lett annak, hogy Erdély megőrizze eredeti sajátosságait, hiszen a nyugati mentalitás megőrzői elsősorban az erdélyi magyarok, a szászok, a görög katolikus románok és a megsemmisített erdélyi román polgárság, az erdélyi román értelmiségiek voltak. És mégis: az Erdély és Románia többi része közötti különbség megmaradt, és ez a különbség láthatóan az 1989 utáni választások során nyilvánult meg.¹⁴

1996 után az erdélyi román sajtóban szórványosan olyan írások kezdtek megjelenni, amelyek hangot adtak egyféle nosztalgianak a hajdani "Közép-Európához" tartozó Erdély után.¹⁶ 1997-ben, miután kiderült, hogy Románia nem került be a NATO-hoz csatlakozó országok első csoportjába, növekedett az elégedetlenség a bukaresti politikával szemben, és Erdélyben mind általánosabb lett az a meggyőződés, hogy nem is kerülhet sor az euroatlanti csatlakozásra, amíg a bukaresti "csalók" a radikális reformok helyett csak a látszatra törekszenek. 1998-ban már olyan cikkek is megjelennek, amelyek nyíltan felvetik a "közép-európai" Erdély restaurálásának szükségességét.¹⁶ Egyes szerzők még Románia föderalizációjának gondolatát is felvetik.¹⁷ Végül: 1998 szeptemberében egy Sabin Gherman nevű kolozsvári újságíró, aki a Pro Transilvania Alapítvány elnökének mondta magát (azóta az alapítványt bejegyezték) ráérezve egy bizonyos hangulatra *Elegem van Romániából* című pamfletjével valósággal belerobbant a román köztudatba.¹⁸ "Torkig vagyok Miticával, a cigánykodással, ami hozzátapad ehhez az országnévhez, hogy Románia. (...) Nincs mit egymásnak mondanunk; 75 év alatt elmondtunk mindent, és 75-ször szegényebbek vagyunk. Egyébként további jó napokat torkig vagyok Romániával, Erdélyemet akarom" írja. Jelenleg Gherman aláírásokat gyűjt Erdély közigazgatási és gazdasági autonómiája érdekében. Eddig 32 000 erdélyi román írta alá a tervezetét. Gherman hívei elsősorban a vállalkozói rétegből kerülnek ki, akik

sérelmezik hogy a költségvetésből jóval kevesebbet irányítanak vissza Erdélybe, mint ahogyan a befizetés aránya ezt megkívánná. Pl. a GDP 65 százalékát Erdély termeli, de egyedül Bukarest többet kapott a költségvetésből, mint egész Erdély, vagy pl. Bihar megye adózás szempontjából az 5., a központi elosztás szempontjából a 20. helyen áll.

Augusztusban a Metro Media Transilvania erdélyi közvélemény-felmérése¹⁹ kavarta fel a kedélyeket, amely felmérés szerint a megkérdezettek 57 százaléka Erdély gazdasági, 55 százaléka Erdély közigazgatási, 55 százaléka Erdély kulturális, 40 százaléka Erdély politikai autonómiáját tartaná kívánatosnak. Az is kiderül azonban, hogy a megkérdezettek többsége egyáltalán nem magyarbarát. A megkérdezettek 40 százaléka szerint a Román Nemzeti Egységpárt (Funar hajdani pártja), 19 százaléka szerint a Nagy-Románia Párt (C. V. Tudor pártja) képviseli leginkább az erdélyiek érdekeit. És noha részben elismerik (43%), hogy a magyarok szorgalmasabbak, mint a románok (83 százalékuk szerint az erdélyiek a legszorgalmasabbak a románok közül), 61 százalékuk azért haragszik a "bukarestiekre", mert "megfelelnek az erdélyiekre, és politikai cinkosságba lépnek az RMDSZ-szel", és 62 százalékuk ellenzi a magyar tannyelvű egyetemet. Mindez azt jelzi, hogy az erdélyi románok többsége kívánatosnak tartaná ugyan Erdély autonómiáját, de úgy ítéli meg, hogy a magyarokat nem illeti meg több jog (sőt!), mint jelenleg.

Októberben robbant ki az úgynevezett alternatív történelemtankönyv-botrány. A kolozsvári egyetemi tanárok (szerkesztette Sorin Mitu) által írt 12. osztályos történelemtankönyv szakított a hagyományos történelemszemlélettel, és kritikailag viszonyult a román történelmi mítoszokhoz. A román szenátusban Sergiu Nicolaescu szenátor-filmrendező (a Ceausescu-korszakban készített román "történelmi" filmek rendezője) ordítva követelte, hogy égessék el a kérdéses tankönyv példányait, mert meggyalázza a román történelmet. A parlamenti bizottságok elé idézték a "felelősöket" (az oktatási minisztert, a jóváhagyó szervek képviselőit). Az illetékes hatóságok megvédték a tankönyvet, amelynek valamennyi példánya elfogyott ugyan, de nem valószínű, hogy tanítani fognak belőlük.

3. Hogyan tovább?

Kétségbevonhatatlan tény, hogy a jelenlegi, 1989 utáni időszak Románia történelmének legdemokratikusabb korszaka. Ilyen szempontból össze sem lehet hasonlítani a két világháború közötti korszakkal. A román értelmiség egy része számára világossá vált, hogy azok a nemzetépítő mítoszok, amelyeknek nagy szerepük volt Nagy-Románia létrehozásában, ma már gátolják a jövőbeli demokratikus kibontakozást, gátolják az euroatlanti integrációt. A két világháború előtt és között Európa szövetségi rendszereit a közös ellenség határozta meg. Így történhetett meg, hogy 1914 előtt Franciaország Németország ellen szövetségre lépett a cári Oroszországgal, majd később a nyugati demokratikus hatalmak szövetségre léptek a totalitárius Szovjetunióval. Ma a szövetségi rendszereket nem a közös ellenség, hanem a közös értékrend határozza meg, ami annyit jelent, hogy egyetlen olyan ország sem kerülhet be az euroatlanti struktúrákba, amely nem fogadja el azt (nem csak szóban, hanem cselekvőlegesen is). Romániának tehát meg kell oldania a "tartalom nélküli formák" kérdését. Ebben a folyamatban Erdély vezető szerepet kaphatna.

A román politikai elit még nem ismerte fel e kérdés jelentőségét. Még mindig látszattmegoldásokra törekszik. Az erdélyi kérdés jelentőségét sem ismerte fel. A valós elégedetlenség, az autonómiára való törekvés mögött a magyar "irredentizmus" mesterkedéseit látja, vagy *akarja* látni. Adrian Năstase, volt külügyminiszter, a RTDP első alelnöke ez év júliusában megjósolta, hogy forró ősz várható az idén Erdélyben, és a Román

Hírszerző Szolgálathoz folyamodott "értesülései" megerősítése végett. Az RHSZ szokatlanul gyorsan válaszolt az ellenzéki politikusnak, aki ugyan a választ – "államtitok" lévén – nem hozta nyilvánosságra, de világosan jelezte, hogy kijelentésében nem tévedett. Ugyancsak Năstase a *Civilizáció és geopolitika a Kárpát-medencében* c. nemzetközi szemináriumon azt állította, hogy Románia NATO-csatlakozását azért halasztották el, hogy az "erdélyi probléma" kirobbanhasson, mivel NATO-tagállamok között már nem merülhet fel a határok megváltoztatásának kérdése.

Október 13-án Ion Mircea Pascu, az RTDP alelnöke egy "ördögi" tervről számolt be. E "terv" szerint Magyarország hamarosan meg fogja szakítani kapcsolatait Romániával, Erdélyben etnikumközi konfliktust fog kiobbantani, majd a nemzetközi erők beavatkozását fogja kérni (ennek a "forgatókönyvnek" a létezéséről már 1990 óta fel-felröppentenek egy-egy "megbízható forrásokra" támaszkodó hírt a szélsőségesen nacionalista román lapok). A jelenlegi kormányon lévő erők pedig, hogy ne veszítsék el szavazói bázisukat, sorozatosan meghátrálnak a "reformok" kivitelezése során, és az ellenzéki pártok demagógiájához igazodnak (lásd pl. Emil Constantinescu elnök ez év júniusi kirohanását a "szeparatizmus" ellen).

Amennyiben nem következik be valami politikai "csoda", a jövő évi választásokat a jelenlegi ellenzék fogja megnyerni, aminek valószínű következménye Erdélyt tekintve az lesz, hogy fokozódni fog az elégedetlenség, s erősödni fog az Erdély autonómiáját követelők tábora. Az erdélyi románok többsége nehezen fog belenyugodni abba, hogy az úgynevezett "szürke zónában" maradjon. A román szélsőséges nacionalisták veszélyes játékot űznek. Gátlástalan választási propagandájukkal, az "erdélyi lap" kijátszásával azt a hitet táplálják be a románokba sőt az erdélyi magyarokba is, hogy a határok a közeljövőben megváltoztathatók, sőt meg is fognak változni (ha ezt a NATO, a nyugati "sötét erők" tervbe vették, ugyan ki tudná meggátolni őket? Csak talán nem Oroszország?). A revizionizmus gondolatát ilyenképpen tehát nem a "magyarországi revizionista körök", hanem a román nacionalista pártok élesztgetik. Magyarországon a részleges határrevízió gondolatát csak egyetlen kis létszámú párt vetette fel (és az sem Románia vonatkozásában). Hogyan lehetne összehasonlítani a MIÉP elképzeléseinek hatását a Romániai Társadalmi Demokrácia Pártja, a Nagy-Románia Párt, a Román Nemzeti Egységpárt és a többi számtalan kicsi román nacionalista párt propagandájának hatásával? Ugyanakkor Nyugat-ellenes közhangulatot gerjesztenek Romániában. Mindez, ha nem is teszi véglegessé Románia kimaradását az euroatlanti struktúrákból, de beláthatatlan messzeségbe tolhatja át a csatlakozás időpontját.

Jegyzetek:

¹ Vlad Georgescu: *Istoria romanilor. De la origini pînă în zilele noastre* (A románok története. A kezdetektől napjainkig). Humanitas, Bucuresti, 1992, 71. o.

² Dimitrie Cantemir és Constantin Brancoveanu moldovai, illetve havasalföldi fejedelmek uralkodása után a török politikai, gazdasági és társadalmi befolyás meghatározóvá vált a két román fejedelemségben. A két fejedelemség viszonylagos függetlenségét megszüntetve a törökök nevezték ki az uralkodókat, akiket és kíséretüket nevezik fanariótáknak Konstantinápoly Fanar nevű kikötőnegyede után. A fanarióták elsősorban görög, de nemcsak görög, hanem román, albán és bolgár származásúak voltak, kultúrájuk azonban egységesen görög–török volt. A fanarióták uralma 1821-ig, a Tudor Vladimirescu által vezetett népi felkelésig tartott.

³ Vlad Georgescu: I. m., 96. o.

⁴ Vö. Lucian Boia: *Istorie si mit în constiinta romaneascã* (Történelem és mítosz a románok tudatában). Bukarest, Humanitas, 1997, 11–22. old.

⁵ Nicolae Ceusescu idejében.

⁶ Románul "slavã veche" – az a nyelv, amelyet a bolgárok beszéltek a 9–12. században.

⁷ Vö. Gottfried Schramm: *Korai román történelem. Nyolc tézis a délkelet-európai latin kontinuitás helyének meghatározásához*. Csokonai Kiadó, 1997.

⁸ Még a jelenleg is Párizsban élő Paul Goma, a legkövetkezetesebb román antikommunista ellenálló, akit annak idején azért ítéltek el, mert szolidarizált a magyar '56-tal, azt írja egyik legutóbbi írásában, hogy Európa "talán a magyarok után" legkegyetlenebb népe a szerb.

⁹ A más gyökerekből táplálkozó román antiszemitizmus története külön álló fejezet.

¹⁰ A modern román állam létezésének 140 éve alatt 14 államcsíny vagy államcsínykísérlet történt, és csak 57 évig működött az alkotmányos monarchia.

¹¹ Vö. Onisifor Ghibu: *Viata si organizatia bisericeascã si scoala în Transilvania si Ungaria* (Az erdélyi és magyarországi egyházak és iskolák élete és szervezete), Bucuresti, 1915.

¹² Nicolae Iorga pl. azzal vádolta Iuliu Maniut, hogy "a reformátusok elmagyarosították a zilahi főgimnáziumban".

¹³ Romul Boilã: *Tanulmány a területileg kiegészült román állam újjászervezéséről*. Előzetes alkotmánytervezettel és rövid indoklással. Kolozsvár, Nemzeti nyomda RT., 1931.

¹⁴ Vö. Molnár Gusztáv: Az erdélyi kérdés. In: *Magyar Kisebbség* 1997/3–4; Lucian Boia: *Istorie si mit în constiinta romaneascã*, 164. old.

¹⁵ Pl. Adolf Armbruster: Ardealul e mai trist... (Erdély szomorúbb...). *Adevãrul*, 1996. október 19.

¹⁶ Gheorghe Crãciun: Modelul transilvan (Az erdélyi modell). *Transilvania Jurnal*, 1998. április 25–26. Ez utóbbiból néhány részlet: "A posztkommunizmus utóbbi éveiben makacsul felvetődik Romániában egy kérdés: létezik-e ma a román mentalitásnak egy erdélyi modellje? És: lehet-e rálicitálni erre a modellre, mint megoldásra szemben azzal a majdnem általános zűrzavarral, fellazulással, amely még az átmenet és a »piacdemokrácia« lábadozásában leledző társadalmunkat jellemzi? (...) Van egy 1918 előtti és van egy 1918 utáni Erdély. Az előbbire a közép-európai Habsburg-féle modell volt jellemző, az utóbbira e modell egyféle átalakulása, hibridizálódása egyéb »ókirályságbeli« (ahogyan ezt még ma is nevezik) színezetű politikai, gazdasági, kereskedelmi, kulturális és főleg közigazgatási elemekkel való keveredés révén. Ezek az elemek egy másik típusú civilizációhoz tartoztak, amely kevésbé igényes, kevésbé szigorú erkölcsű volt, és mindenképpen jobban hajlott az értékek megegyezéssel való kezelése és relativizálása felé. (...) Ez a »kétes« Erdély létezik ma is, a dolgok nem változhatnak meg egy éjszaka alatt, és a modell, amelyet képvisel – ha még képvisel –, mindenképpen egy rejtett, eltorzított, majdnem porrá zúzott modell. (...) Ezt a

modellt, amennyiben még létezik, (...) ki kellene kotorni, és történelmileg, társadalmilag és politikailag restaurálni kellene. Szerkezeti, vallási, kulturális, intézményi és civil síkon szintén. Azt hiszem, megengedhetetlenül szkeptikusoknak bizonyulnánk, ha azt mondanók, hogy ezen a téren már semmit sem lehet tenni, és az erdélyi civilizáció régi modelljét nem lehet visszaállítani. Túlságosan kényelmes megoldás lenne ez. De nem mentség. A valóságban a mai Románia Erdélyért szinte semmit sem tesz, sem központi, sem helyi szinten. Erdély – ez a nagy román tartomány, amely még őrzi emlékezetében a nyugati civilizáció eszményeit – továbbra is egy bódult, toldozó-foltozó, ingadozó politika áldozata, olyan politikáé, amely, mivel nincsenek hosszú távú regionális projectjei, a tisztánlátást is nélkülözi. Erdély továbbra is egy nagy, stratégiai jelentőségű román tartomány, amelynek europolitikai jelentőségét nem fogják fel és nem veszik komolyan, zavaros és dadogó történelemkönyvekkel, csodálatos, romosodó építészeti műemlékekkel, elhagyott és cigányok által tönkretett falvakkal, mesterségesen szított vallási konfliktusokkal, harácsoló, középszerű, műveletlen politikusokkal, akikből hiányzik ahhoz a román közösséghez való tartozás tudata, amelyre tartósan rányomta bélyegét a nyugati világ modellje. Mindennek a teteje, hogy ma nagyképű politikai és kulturális világunk felsőbbrendűséggel és furfangosan arról beszél és hangoskodik, hogy mit kellene tennünk, miközben úgy tűnik, hogy éppen az erdélyi modellt hagyja ki a jövő európai román világából. Mennyi politikai ügyetlenség, kulturális vakság és mennyire aljas politikai számítások rejtőznek e mögött?"

¹⁷ Adrian Severin: Ardealul, o Padania romanească? (Erdély – román Padánia?), *Ziua*, 1998. augusztus 18.

¹⁸ Sabin Gherman: M-am săturat de Romania! (Elegem van Romániából!), *Monitorul de Cluj*, 1998. szeptember 16.

¹⁹ *Cronica romană*, 1999. augusztus 28–29.